

UDK: 355.01(470)
Biblid: 0025-8555, 73(2021)
Vol. LXXIII, br. 2, str. 259–283

Pregledni rad
Primljen 29. januara 2021.
Odobren 5. aprila 2021.
DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP2102259V>

Konceptualizacija fenomena rata u savremenoj ruskoj vojnoj misli – doprinos generala Gerasimova

Nebojša VUKOVIĆ¹

Apstrakt: U radu se istražuje poimanje rata u ruskoj vojnoj misli u periodu od 2013. do 2019. godine, odnosno u vreme mandata generala armije Valerija Gerasimova kao načelnika Generalštaba Oružanih snaga Ruske Federacije. Predmet istraživanja je i lični doprinos generala Gerasimova intenziviranju proučavanja prirode, karaktera, fizionomije i tipova savremenog rata u ruskoj vojnoj naučnoj zajednici, kao i teorijski rezultati koje su ruski autori postigli na tom polju proteklih godina. Autor se fokusira na analizu formulacija koje ruski autori koriste kako bi objasnili/definisali sadržaj i obim pojma rata, kao i na interpretaciju tipologije ratova koju su neki od njih izveli. Poseban osvrt je posvećen shvatanju hibridnog rata u savremenoj ruskoj vojnoj misli. Za analizu su uglavnom birane studije/monografije ili naučni radovi koje su objavili relevantni autori (najčešće penzionisana vojna lica, uglavnom sa činom pukovnika ili generala) iz Oružanih snaga Ruske Federacije, u eminentnim ruskim vojnim naučnim ili stručnim časopisima. Autor zaključuje da rezultati istraživanja savremene ruske vojne misli (2013–2019) mogu da budu korisni za domaću politikologiju i sistem vojnih nauka na planu obogaćivanja saznanja o poimanju rata, i eventualnog započinjanja fundamentalnih (po svojoj suštini, delimično filozofskih) istraživanja na tu temu.

Ključne reči: ruska vojna misao, pojam rata, tipologija ratova, hibridni rat, oružana borba, Valerij Gerasimov.

¹ Autor je naučni saradnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.

E-pošta: nebojsa@diplomacy.bg.ac.rs

Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2021. godine”, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2021. godine.

Ruska vojna misao ima dugu tradiciju i bogato nasleđe. U 19. veku, sticajem okolnosti, dva najznačajnija klasična vojna teoretičara – Karl fon Klauzevic (Carl von Clausewitz) i Antoan-Anri Žomini (Antoine de Jomini) – služili su jedno vreme u vojsci ruskog cara (Klauzevic mnogo kraće od Žominija). Pre njih, značajan doprinos razvoju vojne nauke u Rusiji, kako strategije tako i taktike, dao je ruski vojskovođa Aleksandar Suvorov (Александр Суворов) – komandant koji, po tvrđenju istoričara, nije izgubio nijednu bitku. Docnije, čitav niz visokih ruskih oficira poput Petra Jazikova (Петр Языков) ili Dmitrija Miljutina (Дмитрий Алексеевич Милютин), nastavlja da unapređuje sistem vojnih znanja u Rusiji. U poslednjim decenijama 19. veka i početkom 20. veka, na već solidan opus vojnoteorijskih znanja nadovezuju se radovi generala Henriha Lera (Генрих Антонович Леер), Jevgenija Martinova (Евгений Иванович Мартынов), Platona Gejsmana (Платон Гейсман) i drugih. U ovom periodu, na pitanje „šta je to rat“ još uvek nema celovite i zaokružene refleksije, već se na njega odgovara najčešće usputno, uz razmatranja određenih strategijskih problema. U 20. veku, naročito nakon Oktobarske revolucije, izučavanje rata kao kompleksne pojave (njegove suštine, karaktera, fizionomije) dobija na zamahu u Sovjetskom Savezu i u „beloj“ ruskoj emigraciji, u kojoj se, između ostalog, razvila i vrlo interesantna vojna misao. Dok se u SSSR-u na bazi teza i stavova Karla Marksa (Karl Marx), Fridriha Engelsa (Friedrich Engels) i Vladimira Iljiča Lenjina (Владимир Ильич Ленин) razvija socijalističko učenje o ratu, koje naglašava njegovu političku odnosno klasnu suštinu, u ruskoj dijaspori, od Beograda do Pariza i još dalje do Južne Amerike, rađa se paralelno shvatanje rata koje počiva na drugačijim filozofskim i ideološkim postulatima. Dobri primeri su studija generala Nikolaja Golovina (Николай Головин) *Nauka o ratu (Наука о войне, 1938)*, izdata u Parizu, i delo Antona Kersnovskog (Антон Керсновский) *Filozofija rata (Философия войны, 1939)*.

Posle Drugog svetskog rata, u okviru SSSR-a, osnovni dijalektičko-materijalistički postulati shvatanja rata ostaju neizmenjeni, i on se i dalje sagledava, u duhu Klauzevica i Lenjina, kao politički čin, tj. prema autorima sovjetskog *Vojnog enciklopedijskog rečnika* (1983) kao „društveno-politička pojava, produženje politike nasilnim sredstvima“ (ВЭС 1983, 151). Takođe, u ovom rečniku se napominje da specifičan sadržaj rata čini oružana borba. Nakon raspada Sovjetskog Saveza, u savremenoj Rusiji se rat i dalje posmatra kao politički akt, tj. prema ruskoj *Vojnoj enciklopediji* kao

(...) socijalno-politička pojava koja predstavlja jedan od načina razrešavanja socijalno-političkih, ekonomskih, ideoloških, kao i nacionalnih, religioznih, teritorijalnih i drugih protivrečnosti između država, naroda, nacija, klasa i socijalnih grupa, sredstvima vojnog nasilja (ВЭ 1994, 233).

I u ovoj enciklopediji, oružana borba se tretira kao specifično svojstvo rata.

Za teorijske horizonte ruske (sovjetske) vojne teorije, neobičnu tezu, koja problematizuje primat oružane borbe u ratu, izneo je 1997. godine, doktor filozofskih nauka Vasilij Gulin (Василий Гулин) u poznatom časopisu *Vojna misao* (Военная мысль), tvrdeći da rat ne odlikuje forma nasilja već pre beskompromisna borba sa primenom sredstava nasilja, pobeda jedne i poraz druge strane, i izmena odnosa snaga. Gulin je predskazivao epohu „civilizovanih ratova” u kojima će se politički ciljevi postizati ne putem direktnog oružanog angažovanja, već primenom drugih oblika nasilja. Takođe, on je Hladni rat tretirao kao svojevrsan treći svetski rat, i smatrao je, da će u višepolarnom svetu 21. veka, „beskrvni rat” zauzeti svoje mesto kao sredstvo rešavanja protivrečnosti između država i svetskih centara moći (Гулин 1997). Ipak, ovakva pozicija, kao suviše radikalna prema merilima ruske (sovjetske) misaone tradicije u vojnim naukama, ostala je bez većeg odjeka u stručnoj javnosti, osim u pojedinim radovima u kojima se njoj uglavnom kritički pristupalo. U prvoj deceniji ovog veka, problemom definisanja i konceptualnog sagledavanja rata, ruski autori su se relativno slabo bavili, da bi (ne)očekivano, sa zaoštavanjem odnosa između velikih sila, i sa sve složenijom političkom i strategijskom situacijom u kojoj se nalazila (i još uvek nalazi) Ruska Federacija, izučavanje ove teme dobilo nov implus.

U ovom radu predmet istraživanja u najopštijem smislu je shvatanje fenomena rata u savremenoj ruskoj vojnoj misli, tokom rukovođenja Oružanim snagama Ruske Federacije generala Valerija Gerasimova (Валерий Герасимов) za period od 2013. do 2019. godine. Ovo razdoblje je izabrano s obzirom na činjenicu da je Gerasimov u svojstvu načelnika generalštaba Oružanih snaga Ruske Federacije početkom 2013. godine istupio sa izlaganjem koje je po svom sadržaju izuzetno referentno za ovaj rad, i s obzirom na to da je njegov autor istraživanje odgovarajućih izvora sproveo tokom 2020. godine. U okviru ovog predmeta istraživanja, takođe će biti analizirani Gerasimovljev lični doprinos iniciranju diskusije o ratu i izučavanja njegove suštine i karaktera i rezultati koje su ruski autori postigli – njihova saznanja i zaključci u pogledu sadržaja i obima pojma rata, njegove tipologije, i pojave hibridnog rata. Kada se kaže ruska vojna misao misli se na stvaralački opus (naučne radove, monografije, zbornike) autora koji su aktivna ili penzionisana vojna lica u Oružanim snagama Ruske Federacije.

Pogledi generala Gerasimova na sadržaj i fizionomiju savremenih ratova

Kada je u novembru 2012. godine, tada general-pukovnik Valerij Gerasimov ukazom ruskog predsednika Vladimira Putina (Владимир Путин) postavljen za

načelnika generalštaba i za prvog zamenika ministra odbrane Ruske Federacije, čovečanstvo je već ušlo u period sve zaoštrenijih geopolitičkih protivrečnosti, sve dalekosežnijih (sub)regionalnih političkih i socijalnih potresa, kao i sve učestalijih državnih (ne)nasilnih prevrata i ratnih okršaja lokalnog prostiranja i značaja. Svi spomenuti fenomeni, naročito su se manifestovali u širokom pojasu koji se prostire od atlantske obale Severne Afrike, preko Mediterana i Sahela, do Bliskog istoka i Srednje Azije. I danas dotični pojas u (geo)političkom smislu „vri”. Građanski, a ponegde i hibridni ratovi sa značajnim ili dominantnim stranim uplivom (Libija, Sirija, Jemen, Irak), državni udari i suspenzije demokratije (Egipat), permanentne krize na ivici eskalacije u oružane sukobe (trougao Alžir–Maroko–Zapadna Sahara, rivalstva Irana sa Izraelom i Saudijskom Arabijom), fenomen Islamske države, izraelski konstantni vazdušni udari po Siriji i Libanu, tzv. obojene revolucije u okviru Arapskog proleća, i u Srednjoj Aziji, i konačno, politička „previranja” na postsovjetskom prostoru (Ukrajina, Kavkaz, Srednja Azija) remetili su ili još uvek remete proklamovanu mirnu koegzistenciju različitih naroda, kultura, civilizacija i političkih sistema. Prema broju učesnika u konfliktu, umešanim/zainteresovanim spoljnim akterima, brojnim ukrštenim interesima, geopolitičkom značaju i geografskom položaju, u mediteranskom basenu posebno su paradigmatični i značajni slučajevi Sirije i Libije (Janković 2020). U konceptualnom smislu, svi ovde nabrojani fenomeni su pred civilne i vojne teoretičare iznedrili problem njihovog pojmovnog određenja (definisanja), tipologizacije, odnosno klasifikacije. Drugim rečima, nameće se pitanje/dilema – šta se od ovih fenomena može svrstati u kategoriju oružanog konflikta (rata), a šta u obrazac manje-više uobičajenog političkog dešavanja. Valjano logičko razvrstavanje ovih fenomena, ocrtalo bi polje istraživanja vojne nauke, a vojne teoretičare oslobodilo od izlišnog fokusiranja na događaje koji su prigodniji za politikološka istraživanja.

Nakon postavljenja na mesto načelnika generalštaba Oružanih snaga Ruske Federacije, general Gerasimov je ličnim primerom, učešćem na (polu)otvorenim savetovanjima ili konferencijama, i referatima na njima (sa širokim obuhvatom određenih tema), dao podsticaj ruskoj vojnoj nauci da se ponovo promisli i formuliše pojam rata (njegov sadržaj i obim), kao i moguća nova značenja tog pojma u kontekstu gore spomenutih pojava i procesa. U izlaganju na konferenciji „Osnovne tendencije u razvoju formi i načina upotrebe oružanih snaga, aktuelni zadaci vojne nauke u pogledu njihovog usavršavanja”, održanoj početkom 2013. godine u organizaciji Akademije vojnih nauka – koje je izazvalo do tada nezabeleženu pažnju vojnih komentatora, analitičara i teoretičara na Zapadu – Gerasimov je skicirao neke od osnovnih problema pojmovnog određenja rata. Referat je istovremeno predstavljao i svojevrsan poziv ruskim autorima da se u značajnijoj meri posvete

poduhvatu njegovog (re)definisanja. Sâm Gerasimov je na početku izlaganja konstatovao da se u

21. veku otkriva tendencija potiranja razlike između rata i mira. Ratovi se više ne objavljuju, a kada otpočnu, ne odvijaju se prema šablonima na koje smo navikli (Герасимов 2013, 24).

Malo kasnije, on navodi, da je najlakše reći kako događaji iz Arapskog proleća nisu rat i kako vojna lica tu nemaju šta da proučavaju. Međutim, pita se retorički Gerasimov, „možda su naprotiv, baš ta događanja tipičan rat 21. veka” (2013, 24). Stoga se, po njegovom mišljenju, iz ove nedoumice rađaju sledeća pitanja – šta je savremeni rat, za šta treba spremati oružane snage i čime one treba da budu naoružane? U nastavku izlaganja, Gerasimov je na nekoliko grafikona izložio evolutivni put pretvaranja krizne situacije u ratni sukob i klasifikaciju tzv. nevojnih mera u savremenim ratovima – politički i diplomatski pritisak, ekonomske sankcije i blokada, formiranje političke opozicije, dejstva opozicionih snaga, smena režima i dr. Pri tome, on je u početnom grafikonu izložio tezu, na žalost bez dodatnih pojašnjenja, da je u savremenim ratovima razmer između nevojnih i vojnih mera u odnosu 4:1 u korist nevojnih mera (Герасимов 2013, 25). Iako je u savremenim oružanim konfliktima i dalje prisutan element oružane borbe, spektar njene primene se sužava, dok se širi gama neoružanih postupaka. To je naspram svetskih ili lokalnih ratova 20. veka značajna, bolje rečeno, fundamentalna promena.

Inače, ovo izlaganje je objavljeno u vrlo kvalitetnom vojnonaučnom časopisu *Glasnik akademije vojnih nauka* (*Вестник академии военных наук*) pod naslovom datom u tekstu ovog rada. Ono je objavljeno i u popularnom nedeljniku *Vojno-industrijski kurir* (*Военно-промышленный курьер*) pod naslovom „Vrednost nauke u predviđanju”. Kako je *Vojno-industrijski kurir* preko Interneta pristupačniji širokoj čitalačkoj publici, Gerasimovljev referat je svetskoj (pre svega zapadnoj) javnosti postao poznat upravo pod ovim drugim, kraćim nazivom. Tekst izlaganja se početkom 2016. godine pojavio u najpoznatijem američkom vojnom časopisu *Military Review* pod nazivom “The Value of Science Is in the Foresight: New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations”. Nakon toga, pojavile su se brojne analize ovog teksta, koji je često tumačen kao skica ruske koncepcije hibridnog rata. Gerasimov je u tom referatu kroz analizu burnih dešavanja na Bliskom istoku (Severnoj Africi) tokom tzv. Arapskog proleća, pokušao da izdvoji i kratko sagleda osnovne odlike savremenih oružanih konflikata. Međutim, kada je izbio rat na istoku Ukrajine 2014. godine, prvo u njoj, i još ponegde na postsovjetskom prostoru, a potom i na Zapadu, ovaj istup Gerasimova je percipiran kao najava ruskog uplitanja na Krimu, u Donjecku i Lugansku, u hibridnoj formi. Čak je i politikolog Mark Galeoti (Mark Galeotti), na osnovu tog izlaganja, formulisao sintagmu „doktrina Gerasimova” u smislu nove

ruske koncepcije vođenja modernog rata sa jakim elementima subverzije. Ipak, docnije, Galeotti se u tekstu na sajtu časopisa *Foreign Policy* pod nazivom "I'm Sorry for Creating the 'Gerasimov Doctrine'" javno izvinio zbog toga, navodeći kako takva doktrina jednostavno ne postoji (Galeotti 2018).

General Gerasimov je u javnim istupima i tokom narednih godina potencirao pitanje/izazov kvalitetne definicije pojma rata. Tako je 2017. godine ponovio tezu da se danas briše granica između rata i mira, i da se naglasak u sadržaju metoda borbe pomera ka širokoj primeni političkih, ekonomskih, informacijskih i drugih nevojnih mera, koje su zajedno sa sredstvima borbe profitirale od neviđenog tehnološkog razvoja (Герасимов 2017). General se sledeće godine na konferenciji Akademije vojnih nauka osvrnuo na bitna obeležja savremenih ratova (oružanih konflikata), i naveo da se u njima proširuje sastav učesnika, pa se pored regularnih trupa u njih uključuje unutrašnji protestni potencijal stanovništva i terorističke/ekstremističke formacije. Pored toga, konstatovao je da se menja i sadržaj vojnih dejstava i to u pravcu uvećavanja prostornog okvira, napetosti i dinamičnosti, a skraćuju se „vremenski parametri pripreme i vođenja operacija” (Герасимов 2018, 18). Slične teze o uvećanom broju aktera i sve značajnijoj primeni nevojnih mera u savremenom ratu, izneo je i prethodne godine na skupu Akademije vojnih nauka (Герасимов 2019). Može se reći da sâm general Gerasimov nije hteo da se upušta u poduhvat formulisanja nove koncepcije shvatanja rata, niti da predlaže njegovu novu definiciju, već je samo ukazivao kolegama – visokim oficirima i istraživačima – na koje odlike savremenog rata treba obratiti pažnju zarad njegovog kvalitetnijeg definisanja.

Pojam rata: pokušaj definisanja sadržaja i obima u radovima ruskih autora

Iako postoji mnoštvo definicija pojma, sve one su u manjoj ili većoj meri podudarne i govore o istoj pojavi – našoj misli. Tako na primer, prema učenju poznatog domaćeg logičara i metodologa Bogdana Šešića, pojam je zamisao jednog predmeta ili vrste predmeta ili odredbi predmeta (1974, 39). Pojmovi imaju sadržaj – skup bitnih karakteristika predmeta na koji se dati pojam odnosi – i obim – skup pojedinačnih slučajeva/vrsta na koje se dati pojam odnosi. Sadržaj pojma se određuje kroz definiciju, dok se obim pojma formuliše preko klasifikacije/deobe pojma. Kada je reč o fenomenu rata, za svrhu ovog rada je prvenstveno interesantno: 1) koje važne odlike pripisuju ratu savremeni ruski autori, odnosno šta po njima čini sadržaj pojma rata, i kako shodno tome, oni određuju i obim pojma

rata; 2) kako savremeni ruski autori vrše logičku radnju deobe pojma rata, odnosno kako formulišu tipologiju ratova, i konačno 3) šta je po njima hibridni rat – sintagma preko koje se želi da koncipira novo i originalno shvatanje fenomena rata.

Tradicionalno, u domaćoj i stranoj vojnoj teoriji, za fenomen rata se neizbežno vezuje pojava oružane borbe jer predstavlja sadržaj rata. Prema mišljenju jednog domaćeg autora, generala u penziji, „rat kao posebna društvena pojava i pojam obavezno sadrži oružanu borbu, što ga izdvaja iz drugih i njemu sličnih pojava i procesa, odnosno što ga čini prepoznatljivim” (Mikić 2006, 51). Ipak, nakon okončanja Hladnog rata i blokovskog suprotstavljanja koje je podrazumevalo i eventualni (ne)ograničeni konvencionalni/nuklearni rat, sa različitih meridijana je inicirana revizija osnovnih postulata shvatanja rata u pravcu modifikacije sadržaja i obima ovog pojma. Početkom 1999. godine pojavilo se delo dvojice pukovnika kineske vojske Liang Kia (Qiao Liang) i Ksiangsui Vanga (Wang Xiangsui) – *Neograničeno ratovanje (Unrestricted warfare)*, koje je privuklo veću pažnju međunarodne čitalačke publike kada je nedugo posle prvobitnog izdanja prevedeno na engleski jezik. Već na početku ove studije se navodi kako budući rat podrazumeva prevazilaženje svih granica i ograničenja, što znači da će bojište da bude svuda (*battlefield will be everywhere*), sva sredstva u pripravnosti, a informacija sveprisutna. Kao konsekvencija, što je sasvim logično, stvara se situacija u kojoj će sve granice između sveta rata i sveta mira biti uništene (Qiao and Wang 2002, 5). U ovakvom konceptu, fenomen oružane borbe kao jezgro rata u klasičnom smislu gubi centralno mesto, dok primat stiču drugačiji sadržaji rata. Pukovnik Vojske Srbije Nebojša Nikolić (2017, 297) je u svojoj analizi upravo ove studije kineskih autora naveo da su oni ukupno formulisali 24 oblika neograničenog ratovanja, svrstanih u tri kategorije (vojni, transvojni i nevojni oblici neograničenog ratovanja). Kineski autori bez ustručavanja upotrebljavaju sintagme poput trgovačkog, finansijskog ili ekološkog rata, dok za ratovanje tvrde, da ono sada beži iz okvira krvavog masakra i pokazuje tendencije ka malom broju žrtava ili čak situaciji bez žrtava, a opet ka visokom intenzitetu. Takođe, po njihovom mišljenju, očigledno je da „ratovanje nije više aktivnost ograničena samo na vojnu sferu” (Qiao and Wang 2002, 163). Već na prvi pogled, jasno je da ovako artikulisana intencija kineskih autora podriva aktuelne ili potencijalne misaone temelje bilo koje celishodne definicije rata, s obzirom da ga u njihovoj percepciji nije moguće razlučiti od mira, odnosno da su rat i mir u njihovoj koncepciji gusto isprepletani u savremenoj socijalnoj realnosti čovečanstva.

Pristup ruskih autora je drugačiji i konzervativniji. Iako je i sâm general Gerasimov ukazao na tendenciju da se relativizuju granice između rata i mira i na činjenicu da fenomen rata zadobija različite nijanse, oružana borba je prema ruskim istraživačima i dalje njegov osnovni i ključni sadržaj. Ovakvo shvatanje je utemeljeno

još tokom postojanja SSSR-a. Pošto su se brojni ruski vojni autori obrazovali i intelektualno formatirali tokom postojanja nekadašnje supersile, nije iznenađujuća činjenica da su neke, iz tadašnjeg perioda dominantne teze, uz manje ili veće modifikacije, nastavile da „žive” i tokom druge decenije 21. veka. U tom smislu, vrlo je interesantan primer general-majora i doktora istorijskih nauka Stepana Tjuškeviča (Степан Тюшкевич), veterana Drugog svetskog rata i jednog od vodećih sovjetskih teoretičara rata. Iz štampe je 2017. godine izašla njegova prerađena i dopunjena monografija *O zakonima rata (О законах войны)*, prvo izdanje 2002), u kojoj se bazične teze o suštini rata temelje na sovjetskim shvatanjima (materijalizmu, dijalektici), ali koje su istovremeno delimično prilagođene novim okolnostima i izmenjenom međunarodnom kontekstu. Tjuškevič primećuje, kako se često, u naučnoj ili umetničkoj literaturi, upotrebljava reč „rat” kada se govori o naročito oštrim formama borbe u pojedinim sferama društvenog života, poput ekonomske, finansijske ili neke druge. Ipak, proširenje značenja pojma rata po njemu nije opravdano, čak i ako bi se kao argument uzeo poraz SSSR-a u Hladnom ratu (bez neposredne primene oružanog nasilja), jer su se raspadi i rušenja država i saveza kroz istoriju dešavali i bez ratova, usled kataklizmi, epidemija, kriznih društveno-političkih pojava i sl. (Тюшкевич 2017). U ratu je, smatra on, oružano nasilje glavno i odlučujuće sredstvo postizanja političkih ciljeva. Prema Tjuškeviču, rat je i posebno stanje društava i država koje ga vode; i osobena nasilna forma uzajamnih odnosa država i naroda; i osobena specifična forma rešavanja protivrečnosti i spornih pitanja među njima. Takođe, sadržaj rata je višestran i protivrečan – on obuhvata širok krug procesa – oružanu borbu i sve ono što na ovaj ili onaj način nju prati i povezano je sa njom (Тюшкевич 2017, 10). Ovako formulisana shvatanja o sadržaju rata, uglavnom sledi većina savremenih ruskih autora, istovremeno vodeći računa o tekućim (geo)političkim, strategijskim i naučno-tehničkim prilikama koje se konstantno menjaju.

Vasilij Kopitko (Василий Копытко), doktor vojnih nauka i general-major u rezervi, konstatovao je kako se u svim istorijskim epohama rat povezivao sa uputrebom vojne sile i da su se tek poslednjih godina pojavila mišljenja da je moguć rat i bez učešća oružanih snaga. Ipak, prema njegovom shvatanju, ukoliko bi se pod ratom podrazumevali različiti drugi oblici borbe koji su inače neprekidno prisutni u odnosima među državama (informativna borba, ekonomska borba i druge njene forme), to bi vodilo ka eroziji pojmova rata i mira [к размыванию понятий войны и мира] (Копытко 2017). Stoga je, smatra on, rat kao i u ranijim epohama, forma rešavanja krajnje zaoštrenih protivrečnosti između država (koalicija država), nacija (naroda), klasa ili socijalnih grupa, sa širokom primenom različitih sredstava i oblika borbe, uz odlučujuću ulogu vojnog nasilja (Копытко 2017, 20). Naravno, po njemu, vojno nasilje može da se manifestuje i u indirektnoj/posrednoj formi čija je suština

u zastrašivanju, pritisku, demonstraciji sile, itd. Ipak, rat počinje tek onda kada suprotstavljene strane počnu da pribegavaju oružanoj borbi. Za vreme rata, nastavlja Kopitko, delovanje svih državnih, političkih ili društvenih struktura prelazi na ratni režim, i one ispunjavaju zadatke u skladu sa zakonima ratnog stanja. Ipak, ovde se pojavljuje problem/nedoumica oko definisanja situacije kada države pribegavaju oružanoj borbi (vojnom nasilju), a da ipak ne proglašavaju ratno stanje i vanredni režim funkcionisanja društva. Prema njegovom mišljenju, tada je u pitanju ne rat već oružani konflikt, koji je ograničen opsegom vojnih dejstava, kvantitetom angažovanih snaga i sredstava i specifičnim načinom rešavanja postavljenih zadataka (Копытко 2017).

Sličnih pogleda na pojam rata, odnosno na značaj prisustva oružane borbe u njemu, drže se u ruskim vojnim krugovima vrlo poznati autori – rezervni pukovnik i doktor tehničkih nauka Sergej Čekinov (Сергей Чекинов), svojevremeno načelnik Centra za vojno-strategijska istraživanja Generalštaba Oružanih snaga Ruske Federacije, i rezervni general-potpukovnik i doktor vojnih nauka Sergej Bogdanov (Сергей Богданов). Po njihovom mišljenju, dominirajuća oznaka rata je oružana borba koja određuje njegovu suštinu i sadržaj, a njegov cilj [cilj rata, *prim. aut.*] postiže se organizovanim delovanjem oružanih snaga (Чекинов & Богданов 2017). I ovi ruski autori prepoznaju tendenciju, kako kažu, da se

suština i sadržaj rata šire na račun potpunijeg korišćenja globalnih političkih, socijalnih, ekonomskih, kulturoloških, etničkih i religioznih faktora i pojava, a takođe i na račun primene principijelno novih i raznovrsnijih vrsta naoružanja (Чекинов & Богданов 2017, 32).

Ipak, s druge strane, rastuća uloga drugih vidova borbe (ekonomske, ideološke, psihološke, informativne i dr.) ne menja suštinu budućeg rata, to jest, i u njemu, „očuvaće se presudna uloga oružane borbe” [сохранится решающая роль вооруженной борьбы] (Чекинов & Богданов 2017, 32). Ono što se menja kod rata, nastavljaju oni, jeste to da je njegov sadržaj prešao preko fizičke i materijalne granice (država, oružane snage, geografska sredina) u virtuelnu oblast – informativnu i kognitivnu. Deluje se ne samo i ne toliko na „fizički omotač” subjekata rata (ličnosti, armije i države), koliko na duhovnu, psihološku i mentalnu sferu. Iako se, kako sami priznaju, u ruskoj naučnoj zajednici već neko vreme čuju glasovi u prilog potrebe širenja pojma rata, oni smatraju da je menjanje tumačenja pojma rata preuranjeno (Чекинов & Богданов 2017, 32).

Ovim stavovima bliske teze u pogledu sadržaja pojma rata zastupao je i sadašnji načelnik Centra za vojno-strategijska istraživanja Generalštaba Oružanih snaga Ruske Federacije, general-major i doktor vojnih nauka Aleksandar Seržantov (Александр Сержантов). Ne sporeći prisustvo informacione, političke i ekonomske konfrontacije

u savremenim ratovima, Seržantov je naglašavao da takvi oblici sukobljavanja treba samo da pojačaju efekat dejstva u sferi oružane borbe ili da stvore najpogodnije uslove za primenu sredstava oružane borbe (Сержантов 2013). Tumačeći njegovu tezu može se zaključiti da je oružana borba primarni, a svi ostali vidovi borbe sekundarni sadržaj rata. Pri tome, Seržantov ne isključuje mogućnost da se ciljevi rata u nekoj specifičnoj situaciji ostvare i bez korišćenja oružane sile, samo posredstvom pretnje da će se ona upotrebiti; međutim, za to je potrebno da jedna od sukobljenih strana poseduje očiglednu tehnološku nadmoć, i da se aktivno primenjuju sredstva konfrontacije u drugim sferama. On je protivnik deobe ratova na „tradicionalne” i „netradicionalne”, jer se u okviru ratova mogu primenjivati samo tradicionalni i netradicionalni načini vođenja rata – asimetrična ili indirektna dejstva, ali ona tek proširuju, kao dopuna oružanoj borbi, spisak mogućih sfera konfrontacije (Сержантов 2013). Stoga i za Seržantova, kao i za druge ovde citirane autore, oružana borba se uvek sadrži u pojmu rata, pošto je ona početna tačka iz koje proizlazi poimanje rata. Kada se dve države nalaze u stanju sučeljavanja, samo ako upotrebljavaju oružanu silu, ta konfrontacija može da se kvalifikuje kao rat. Bez upotrebe oružane sile, to može, prema njemu, da se definiše opciono – kao politički konflikt, incident, suparništvo, ali ne i kao rat (Сержантов 2013).

Sve u svemu, na osnovu izloženih stavova nekolicine uglednih ruskih vojnih autora – iza kojih stoje zavidna karijera u Oružanim snagama Ruske Federacije i nesumnjiva istraživačka vokacija – može da se konstatuje da u savremenoj ruskoj vojnoj misli dominira „klasično” poimanje rata sa oružanom borbom kao njegovim glavnim sadržajem. Ne sporeći vidljivu tendenciju širenja upotrebe neoružanih dejstava u savremenim konfliktima, ruski autori ipak ne odustaju od već odavno etabliranog stava o centralnom značaju oružane borbe u ratu. Stoga, u sadržaju pojma rata kojeg oni formulišu, oružana borba/vojno nasilje predstavlja njegovu presudnu karakteristiku, odnosno, izraženo rečnikom logike, njegovu *differentia specifica*-u – posebnu razliku, to jest ono svojstvo koje rat izdvaja od drugih, sličnih pojmova.

Naglašavanje značaja oružane borbe u konstituisanju pojma rata, osim što je relevantno za njegov sadržaj, služi i svrsi određivanja obima pojma, odnosno definisanja njegovih granica. Dakle, pod obim pojma rata, ako se sledi nit razmišljanja ovde već citiranih ruskih autora, potpadaju samo oni konflikti u kojima je markantno prisustvo oružane borbe, dok sve druge forme politički motivisanog organizovanog sukobljavanja, sa ili bez primesa fizičkog nasilja, poput tzv. obojenih revolucija, koje često brojni istraživači i publicisti i u samoj Rusiji kvalifikuju kao svojevrstne ratove, jednostavno pripadaju drugim kategorijama. Inače u nauci, a posebno u društvenim naukama, ponekad je vrlo komplikovano doći do jasnih pojmova, odnosno do pojmova čiji je obim potpuno poznat i čije su granice sasvim

precizne. Nekada toj situaciji doprinose i sami istraživači svojim pristupom određenom problemu. Na primer, ponovni pažljiviji osvrt na teze kineskih autora Kia i Vanga sugerije, da njihovo sagledavanje rata skoro u potpunosti onemogućava da se primenom logike/metodologije i postojećih znanja iz vojnih nauka konstituiše jasan pojam rata. I u samoj Ruskoj Federaciji, postoje autori sa navikom da se „atraktivno“ izražavaju o fenomenu rata, iako time ne pomažu njegovoj pojmovnoj artikulaciji. Recimo, u jednoj tezi, poznati ruski general i autor više značajnih studija o ratu Aleksandar Vladimirov (Александр Владимиров) kaže da je savremeni rat

(...) kao radijacija – o njoj svi sve znaju, i svi se nje boje; ali nju niko ne oseti, ona nije vidljiva i opipljiva, i ona kao da praktično ne postoji; ali rat se odvija, pošto ljudi ginu, države se ruše i narodi iščezavaju (Владимиров 2012).

Drugim rečima, kroz ovu opasku nameće se teza, da se savremeno čovečanstvo nalazi u stanju permanentnog i sveobuhvatnog, ali slabo ili teško uočljivog rata. Toj tezi indirektno ide u prilog i njegov stav da je zapravo oružana borba tek krajnja, granično nasilna forma rata (Владимиров 2012). Ovakvo shvatanje navodi na zaključak da pored „klasičnog“ rata postoji još čitav spektar različitih „ratova“, koji se odlikuju samo manjim intenzitetom primenjenog fizičkog nasilja, odnosno manjom upotrebom ili odsustvom upotrebe oružja na bazi kinetičke energije. Kako primećuju, u ovom radu već citirani Čekinov i Bogdanov, često se pojavljuju izrazi „beskontaktni rat“, „mrežnocentrični rat“, „hibridni rat“, „informacioni rat“, „ekološki rat“, „Hladni rat“ od kojih međutim većina njih, kako oni smatraju, briše jasnost i granicu između istinitog i lažnog poimanja rata. Prilikom njihovog korišćenja, pojam rata stiče „grdno mnoštvo“ (*бесчисленное множество*) smisaonih značenja, a u većini njih iščezavaju granice te objektivne realnosti koju dati termin treba da odražava (Чекинов & Богданов 2017, 33).

Zaključujući ovo poglavlje, može da se konstatuje da, za sada, uobičajeno ili klasično poimanje rata preovladava u relevantnoj ruskoj naučnoj zajednici (preciznije, onom njenom delu koji s vremena na vreme, po pozivu, uzima učešće u koncipiranju različitih zvaničnih dokumenata, doktrina i strategija), i to tradicionalno viđenje rata i oružane borbe još uvek predstavlja glavni tok u ruskoj vojnoj misli. Kod ruskih autora se rat i dalje percipira kao organizovana, i uz primenu oružanog nasilja, pre svega fizička destrukcija – sakaćenje i uništavanje – ljudi (njihove telesnosti) i materijalnih dobara. Ovo se shvatanje u znatnoj meri podudara sa tezom filozofskog karaktera jednog domaćeg autora, da bez obzira na sve novine koje se tiču motiva, ciljeva i načina vođenja rata – on je još uvek centriran oko ubijanja, odnosno oko toga da se ubije ili bude ubijen. Drugim rečima, „nanošenje povreda telu neprijatelja, kao i uništenje ili uzimanje njegove imovine još uvek su konstitutivni elementi ontologije ratovanja, stoga i normalni delovi ljudskog iskustva“ (Korać 2020, 7).

Primeri pojedinih tipologija ratova u savremenoj ruskoj vojnoj misli

Određiti vrste ratova, odnosno logički valjano izvršiti deobu pojma rat, oduvek je bio zahtevan poduhvat s obzirom na to da svi masovniji i organizovaniji oružani sukobi imaju specifične odlike, čija raznovrsnost i međusobna nesvodivost veoma otežavaju svaki pokušaj klasifikovanja i sistematizacije ratnih konflikata. Ipak, savremeni ruski autori pokušali su na bazi ranijih klasifikacija da formulišu različite vrste/tipove ratova i da ih svrstaju po određenim principima i zakonitostima. U tekućoj vojnoj doktrini Ruske Federacije (koja uskoro treba da bude zamenjena novom), kada je u pitanju terminologija koja se odnosi na oružane sukobe, upotrebljavaju se sledeće sintagme: vojni konflikt, oružani konflikt, lokalni rat, regionalni rat i rat velikih razmera (*крупномасштабная война*). U ovom dokumentu, vojni konflikt je najopštiji pojam koji obuhvata, kako kažu njegovi pisci, sve ostale vrste oružane konfrontacije – dakle i oružane konflikte, kao i lokalne, regionalne i „velike” ratove. Oružani konflikt je ograničeni oružani sukob između država ili suprotstavljenih strana unutar jedne države. U lokalnom ratu, pak, teži se ka ograničenim vojno-političkim ciljevima, dok se vojna dejstva izvode u okviru granica sukobljenih država. U regionalnom ratu učestvuje nekoliko država regiona koje slede važne vojno-političke ciljeve, dok u ratu velikih razmera učestvuju koalicije država ili najveće države na svetu, a teži se radikalnim vojno-političkim ciljevima (Военная доктрина Российской Федерации 2014). Kao što može da se primeti, ovde su ratovi razvrstani tek po dva principa – ciljevima (njihovoj dalekosežnosti) i geoprostornim razmerama (obuhvatu teritorije). Ipak, za jedan službeni dokument, kakav je vojna doktrina, zarad njegove sažetosti i jezgrovitosti, verovatno da detaljnija tipologija ratova i nije potrebna.

Za sistem vojnih nauka nedopustivo je da se ostane samo na ovako „gruboj” tipologiji i rudimentarnoj kategorizaciji ratova, ponajviše zbog rizika moguće pogrešne interpretacije određenih oružanih sukoba. Jednu od najpotpunijih tipologija ratova i oružanih sukoba formulisao je penzionisani pukovnik i magistar vojnih nauka Aleksandar Kalistratov (Александр Калистратов). Prema njegovom shvatanju, uz samo delimičan oslonac na postojeća ruska doktrinarna dokumenta, deoba pojma rata može da se vrši uzimajući u obzir nekoliko principa: 1) nivo tehnološkog razvoja sukobljenih strana; 2) primenjena strategija zarad postizanja cilja rata, 3) razmere primene oružanog nasilja; 4) primenjena sredstva oružane borbe; 5) odnos prema normama međunarodnog prava; 6) sastav učesnika oružanog sukoba (Калистратов 2017, 9).

Kada se primenjuje prvi princip deobe, ratovi, prema Kalistratovu, mogu da se vode između visoko razvijenih država, između slabo razvijenih država, i između

visoko i slabo razvijenih država. Prema drugom principu – primenjenoj strategiji – ratovi se dele na one uništavajuće, potom one u kojima se koriste indirektna dejstva, i hibridne ratove, koji predstavljaju kombinaciju prva dva tipa. Treća podela, prema razmerama primene nasilja, ista je kao i u ovde već citiranoj vojnoj doktrini Ruske Federacije (lokalni, regionalni i ratovi velikih razmera). Kada je reč o podeli prema principu korišćenih sredstva, ratovi se prema Kalistratovu dele na nuklearne, ratove u kojima se primenjuju oružja masovnog uništenja, ratove u kojima se primenjuje „obično” naoružanje i ratove u kojima se primenjuje oružje na bazi novih fizičkih zakona. Peta deoba ratova, naspram normi međunarodnog prava, na pravedne i nepravedne, ma koliko delovala na prvi pogled opravdano, istovremeno je i najspornija jer različiti akteri svetske politike iste pravne odredbe u specifičnim (geo)političkim situacijama često tumače potpuno suprotno, pa je ova podela ratova, iako poželjna u teoriji i praksi međunarodnih odnosa, danas veoma relativizovana. Šesta podela, u odnosu na to ko učestvuje u ratu, donosi razvrstavanje ratova na one koji se odvijaju između država, na one koji se događaju između koalicija, potom one između koalicija i država [npr. između NATO-a i SRJ 1999, *prim. aut.*] i građanske ratove (Калистратов 2017). Ova poslednja podela takođe je problematična zbog toga što se pojedini savremeni ratovi teško mogu da „ukalupe” u neku od predviđenih (pod)vrsta, poput rata u Siriji, koji je započeo kao pobuna određenih segmenata sirijskog društva, potom prerastao u građanski rat, a još docnije postao sukob u koji se (in)direktno uključilo nekoliko (van)regionalnih aktera, uz učešće Islamske države koja vrlo teško može da se kategorizuje uz pomoć klasičnog/konvencionalnog politikološkog i pravnog pojmovnog aparata. Ipak, i pored svih mogućih zamerki, može da se primeti, da je Kalistratov sačinio čitav jedan „sistem pojmova” koji se odnose na fenomen rata, sa brižljivo razrađenim razvrstavanjima i deobama (dihotomnim, trihotomnim i tetratomnim).

U savremenoj ruskoj vojnoj nauci postoje i drugačije tipologizacije koje se baziraju na svega jednom-dva principa, i koje su stoga svakako „siromašnije”. Tako je na primer, Igor Попов (Игорь Попов), pukovnik u penziji i magistar istorijskih nauka, razvrstavanje ratova izvodio na bazi samo jednog principa – učesnika u njemu. Prema tom kriterijumu, on je naveo četiri vrste vojnih konflikata: 1) tradicionalni (regularni) rat; 2) kazneni rat; 3) partizanski rat; i 4) banditski rat (Попов 2013). U prvoj vrsti konflikta – tradicionalnom ratu – sukobljavaju se regularne oružane sile protiv istih takvih u protivnika. U kaznenom ratu, regularne snage se bore protiv iregularnih formacija. U trećoj vrsti konflikta – partizanskom ratu – iregularne snage se bore protiv regularnih sila protivnika, i konačno, u četvrtoj vrsti konflikta – banditskom ratu – međusobno se sukobljavaju samo iregularne formacije. Popovljevoj tipologiji mogu da se upute dva prigovora. Iako je izveo četiri vrste rata, Попов je u stvari vršio deobu pojma vojnog konflikta, koji, kao što se

moglo primetiti, može da se tretira ne kao sinonim za rat, već kao njegov viši pojam (vojni konflikt bi bio rod, a rat vrsta). Već samo ova omaška može donekle da doprinese konfuziji u razumevanju rata. Druga zamerka odnosi se na sam čin razvrstavanja, odnosno na diferenciranje druge i treće vrste konflikata – osim što su u ovim tipovima regularne i iregularne snage izmenile svoja mesta, nije jasno po čemu se ove dve vrste rata međusobno suštinski razlikuju.

Popov je istu podelu izveo u koautorstvu sa pukovnikom-pilotom i magistrom vojnih nauka Musom Hamzatovim (Муса Хамзатов) u knjizi *Rat budućnosti* (*Война будущего*), koja je za tri godine u Rusiji doživela tri izdanja, sa tom razlikom, što su upravo druga i treća vrsta rata preimenovane. Tako su, pored tradicionalnog i banditskog rata (prva i četvrta vrsta), sada prisutni „represivni rat“, odnosno „rat pacifikacije“ (*усмирительная война*) umesto kaznenog, i „ustanički rat“ (*повстанческая война*) umesto partizanskog (Попов & Хамзатов 2018, 286). Ovog puta, Popov sa Hamzatovim je imao mogućnost da u knjizi od preko 800 strana podrobnije objasni šta se podrazumeva pod ovim tipovima rata. Ipak, i pored toga što je svakom tipu rata posvećeno po desetak strana, i što ta poglavlja sadrže dosta interesantnih informacija i opservacija, utisak je da je i dalje ostalo nejasno zašto te dve vrste ne čine jednu celinu. Za represivni rat oni navode da on predstavlja borbena dejstva regularnih oružanih sila protiv iregularnih formacija (sa pet podvarijanti – unutrašnje-politička, antiteroristička, okupaciona, post-konfliktna i mirovna), dok ustanički rat podrazumeva upotrebu iregularnih oružanih snaga protiv regularnih formacija, tj. on jeste u određenoj meri „odraz u ogledalu“ (*является зеркальным отражением*) tzv. represivnog rata (Попов & Хамзатов 2018, 302). Teško je oteti se utisku da Popov sa Hamzatovim opet ne uspeva da uspostavi suštinsku razliku između ova dva tipa rata. Ruski autori ovde čine očiglednu grešku time što rat ne tretiraju kao proces istovremenog i obostranog potiranja/negiranja suparničkih voljâ kroz, pre svega, oružanu borbu, već taj proces „cepaju“. Slabije upućen čitalac u vojne probleme može da pomisli da tokom tzv. represivnog ili tzv. ustaničkog rata vladine snage ili pobunjenici uopšte ne dejstvuju, već to čini samo jedna strana, vršeći borbene akcije na uštrb one druge, koja je navodno pasivna – što je svakako pogrešno.

Koncepti i osporavanja hibridnog rata u delima ruskih istraživača

Kada se analiziraju citirane teze ruskih autora o sadržaju pojma rata i njihovo naglašavanje oružane borbe kao njegovog jezgra, može da se stekne utisak da su

oni (ne)svesno izbegli da se upuste u istraživački napor redefinisanja rata, na koji je pozivao general Gerasimov u svojim referatima. Iskazani „konzervativizam” u savremenoj ruskoj vojnoj misli sasvim je opravdan barem iz dva razloga. Pre svega, sa aspekta logike i metodologije, jasno je da bilo koja suvisla definicija rata mora da poseduje izvesno misaono uporište/čvorište na temelju kojeg ona može da se izvede i opravda. Nesumnjivo je, i pored neporecivih napredaka u vojnoj tehnologiji i postojanja socijalnih mreža, koje bitno utiču na (samo)svest savremenog čoveka, njegovu informisanost i percepciju društvene stvarnosti, pa shodno tome i na njegovo delovanje, da je to uporište/čvorište još uvek oružana borba u svom klasičnom shvatanju. Drugi razlog tiče se kompetencijâ oružanih snaga i njihovih kapaciteta. Može da se postavi pitanje da li nužno baš sve neoružane pretnje i svi oblici nevojnog delovanja spadaju u delokrug teorijskog i praktičnog interesa oružanih snaga ili su neki njihovi obrasci ispoljavanja pre slučaj za organe ministarstva unutrašnjih poslova i za službe bezbednosti. Ukoliko bi se poimanje rata naglo proširilo, mogao bi da se pojavi rizik od konceptijskog i praktičnog prenaprezanja svih iole važnijih/moćnijih oružanih snaga u svetu, jer bi se one, usled izmenâ u doktrinarnim i strategijskim dokumentima, pored vođenja inače sve složenije i zahtevnije klasične oružane borbe, dodatno opteretile sa nizom zadataka i obaveza koji zadiru u oblasti informatike (informatičke bezbednosti), propagande (mediji i socijalne mreže), ekonomije (na primer, berzanska poslovanja, privredna špijunaža), ekologije, kulture, religije, tj. u oblasti koje su za oružane snage bile tek delimično relevantne ili uopšte nisu bile značajne.

Vrlo dinamična i višeslojna dešavanja poput Arapskog proleća, imaju i izvesnu vojno-strategijsku dimenziju, i da svakako, u određenoj meri, zavređuju pažnju vojne nauke, naročito oružani sukobi koji su iz takvih zbivanja proistekli. Na određene specifičnosti takvih sukoba na bazi stečenih iskustava iz ruskog borbenog angažovanja u Siriji, ukazao je u jednom članku general armije Aleksandar Dvornikov (Александр Дворников), komandant Južnog vojnog okruga Oružanih snaga Ruske Federacije, koji je 2015. i 2016. godine komandovao ruskim vojnim kontingentom u Siriji. General Dvornikov je konstatovao da su u leto 2015. godine regularne oružane snage Sirije bile u vrlo lošem stanju i da se ruski kontingent oslonio u sprovođenju borbenih dejstava na različite lokalne milicije i formacije dobrovoljaca (uključujući i Hezbolah), odnosno na raznovrsne iregularne oružane formacije koje su, međutim, ubrzo po pristizanju ruskog kontingenta objedinjene pod zajedničku komandu i, tako objedinjene, delujući po jedinstvenoj zamisli postale „integrisana grupacija” (Дворников 2018). Kraće rečeno – stvorena je jedna nova vojska. Druga osobenost ovog rata je tunelska i protivtunelska borba, koja je vođena u nizu sirijskih gradova. Prokopani prolazi su korišćeni za prebacivanje među vlastitim pozicijama i za neprimetno približavanje neprijatelju,

posebno u prestonici Sirije i Homsu. Informaciona borba je takođe, po Dvornikovu, bila vrlo značajna, a njeno intenzivno vođenje (informativni rad sa lokalnim stanovništvom, kako to on naziva) omogućilo je, po njegovom priznanju, da se tokom bitke za Alepo oslobode čitavi kvartovi bez boja i preko 130.000 civila izvede iz grada (Дворников 2018). Dvornikov svedoči da bez vođenja informacionih operacija ne bi bilo uspeha ne samo u Alepu, već i u Deir-ez Zoiru i Guti. On zaključuje kako savremena vojna nauka pokazuje gipkost, mogućnost adaptacije u konkretnoj situaciji i sposobnost postizanja geopolitičkih i strateških ciljeva bez široke primene vojne sile upravo merama nevojnog karaktera i upotrebom integrisanih grupacija vojski (Дворников 2018).

Navedena zapažanja generala Dvornikova bazirana na stečenom iskustvu iz rata u Siriji sugerišu da je moguće prepoznati barem nekoliko njegovih ključnih karakteristika, čije bi izdvajanje/markiranje moglo eventualno da pomogne i pri konstituisanju koncepcije hibridnih ratova. Pre svega, reč je o izrazitom „šarenilu” učesnika – pored regularnih armija (zemlje domaćina i drugih država – Rusije, Turske, SAD), participiraju i domaće neregularne ali (pro)vladine formacije, zatim domaće pobunjeničke milicije, neregularne strane formacije (poput Hezbolaha) kako na strani sirijske vlade, tako i protiv nje (ISIS), i privatne vojne kompanije. Ovakva polihromnost učesnika, od kojih bi neki vremenom promenili i stranu u ratu, svakako utiče na njegovo planiranje i vođenje. Druga karakteristika je diverzitet taktika i borbenih postupaka, njihovo spajanje i reanimacija nekih koji su već pali u zaborav, poput tzv. tunelskog ratovanja. Treća odlika tiče se primene u znatno većoj meri nego ranije, neoružanih metoda i sredstava, odnosno nevojnih mera (rečima generala Gerasimova) koje u eri nesumnjivog značaja i dosega društvenih mreža i sveukupne informacione povezanosti, proizvode (ne)očekivano velike efekte, uz očuvanje života vojnika i starešina, i uštedu materijala i municije.

Imajući u vidu sirijsku ili ukrajinsku ratnu „empiriju”, ali i apel generala Gerasimova, pojedini ruski istraživači su se upustili u poduhvat definisanja, analize i ocene hibridnih ratova. Savremeni ruski autor koji, kada je u pitanju izučavanje hibridnih ratova, ima verovatno najreferentniji istraživački bilans je pukovnik u penziji i magistar vojnih nauka Aleksandar Bartoš (Александр Бартош). Po njegovom mišljenju, krajem 20. i početkom 21.veka, na bazi globalizacije i informatičko-tehnološke revolucije, strategija hibridnog rata se pretvorila u svojevrsni integrator vojnih i nevojnih formi, sredstava, metoda i tehnologija, koji se koriste u savremenim višedimenzionalnim konfliktima (Бартош 2017a, 167). On primećuje da pojmu hibridnog rata razni autori pridaju različita značenja, što doprinosi da ovaj pojam pati od visoke labilnosti i ne omogućava mu da bude uključen u postojeću klasifikaciju ratova i konflikata (što nije tačno, imajući u vidu klasifikaciju pukovnika Kalistratova), ali, sa druge strane, čini ga teorijski privlačnim,

jer može da u sebe primi veliki broj smisaonih značenja (Бартош 2017a). Prema Bartošu, hibridnost je svojstvo svakog rata jer zaraćene strane tokom rata obavezno pokušavaju da primene sve snage, sredstva i metode vođenja borbenih dejstava koje im stoje na raspolaganju. I pored toga što je, kako kaže, hibridnost opšte svojstvo svakog rata, Bartoš nije odustao da namere da izdvoji neke osnovne odlike savremenog hibridnog rata, što je u logičkom i metodološkom smislu prilično riskantan poduhvat. Po njegovom shvatanju, hibridni rat se najizraženije manifestuje kroz: 1) skrivenu podrivačku delatnost usmerenu protiv objekta agresije, u svojstvu glavnog sredstva uništenja protivnika; 2) nacionalizam i etničku samoidentifikaciju koji se koriste kao glavni motivi podrivačke delatnosti i predstavljaju važne savremene faktore transformacije rata; 3) sveobuhvatni karakter (upotrebu vojnih i nevojnih formi delovanja sa naglaskom na ideološka sredstva i savremene modele kontrolisanog haosa); 4) strategiju iscrpljivanja, što konfliktu daje dugotrajan, permanentan karakter; 5) neprimenljivost normi međunarodnog prava, nemogućnost da se definiše agresija, jer u takvom ratu nema fronta i pozadine (Бартош 2017a, 168–169).

U jednom drugom radu od 2017. godine, Bartoš je primetio da se kod konflikata nove generacije menjaju mogućnosti prognoziranja njihovih posledica. U klasičnim ili tradicionalnim ratovima, tvrdi on, može da se usled njihove linearne prirode uspostavi proporcionalna veza između uzroka i posledice, dejstvovanja i rezultata. Tako, mala dejstva proizvode mali efekat, dok dobijanje značajnijih rezultata zahteva masivnija delovanja. U hibridnim ratovima, po njemu, direktna veza između uzroka i posledice se narušava, jer se primenom indirektnih metoda (*непрямых методов*) – sankcija, pritisaka, informativno-psiholoških dejstava na stanovništvo i vlast, formiranja i podrške partizanskom pokretu, angažovanja specijalnih snaga, učešća organizovnog kriminala i terorista – stvara krajnje opasna, čak i za inicijatore nekontrolisana situacija. Kao rezultat, stvaraju se zone neodređenosti povezane sa delovanjem različitih aktera, koji često ne koordinišu svoje planove, a dejstva jednog od njih mogu da izazovu promene nalik na lavinu (*лавинообразное*) čitave vojno-strategijske i političke situacije (Бартош 2017b).

Ipak, može da se primeti da Bartošev pristup ovom problemu ima manjkavosti. Recimo, nepostojanje jasne granice između fronta i pozadine nije „privilegija” samo hibridnog rata, i o toj tendenciji se u vojnoj literaturi pisalo i debatovalo odavno (praktično, sa pojavom strategijske avijacije podela na front i pozadinu je znatno ili uglavnom izgubila na opravdanosti). Takođe, može da se problematizuje i pripisivanje primene tzv. indirektnih metoda samo ili uglavnom hibridnim ratovima. Dovoljno je setiti se izrazito obuhvatnog i raznovrsnog delovanja nemačke agenture u Kraljevini Jugoslaviji krajem tridesetih godina 20. veka (špijunaža, propaganda, širenje lažnih vesti, diverzije, sabotaže, potkupljivanje pojedinaca na istaknutim

položajima) sa osloncem na lokalnu nemačku populaciju. Do sada, međutim, niko se još nije usudio u domaćoj ili stranoj vojnoj i istorijskoj nauci da Aprilski rat iz 1941. godine definiše kao hibridan. Dugotrajnost, odnosno strategija iscrpljivanja na kojoj počiva hibridni rat, po Bartošu, takođe ne može da se tumači kao isključivo svojstvo hibridnih sukoba – neki oslobodilački ratovi u kolonijama, sa ciljem emancipacije i unifikacije jedne nacije (u Vijetnamu, na primer) trajali su decenijama. Dakle, nekoliko karakteristika koje je Bartoš pripisao hibridnom ratu odlikovalo je, suštinski, i ratove u prošlom veku. Mada brojni istraživači ukazuju na rat u Siriji kao model hibridnog rata, usled diverziteta učesnika, upotrebe različitih nekonvencionalnih taktika (terorizma, i posebno samoubilačkih napada) i nepostojanja jasne linije fronta, treba se podsetiti da se po svojoj fizionomiji sličan rat vodio u Libanu (1975–1990), ali se on i dan-danas imenuje tek kao građanski rat, iako su u njemu bile prisutne skoro sve crte koje su odlikovale i sirijski konflikt. Drugim rečima, ostaje veliko pitanje da li se rat u Siriji može da tretira kao *novum* u praksi ratovanja, pa samim tim i kao obrazac za teorijsko konstituisanje novog tipa rata – hibridnog.

Već citirani pukovnik Kalistratov, u radu u kojem je izveo deobu pojma rata, posebno se osvrnuo na hibridne ratove. Prema njegovom tumačenju, u njima, kada je reč o sadržaju rata, na sredstva i metode indirektnih dejstava odlazi 70–80%, primena oružanog nasilja čini preostalih 20–30% (Калистратов 2017, 9). S obzirom na to da nije pružio argumentaciju u prilog baš ovakvog odnosa nevojnih i vojnih metoda i sredstava, može se reći da je reč o okvirnoj ili približnoj razmeri, proizvoljnog karaktera. Kalistratov smatra da je za vođenje hibridnog rata ključno i stvaranje kriznih pojava sistemskog karaktera u jednoj državi i kreiranje u okviru njenog sistema tačaka bifurkacije (račvanja) koje olakšavaju produbljivanje kriznih procesa.

Kada u državi nastupi teška socijalna i ekonomska kriza, kada se stvori situacija kontrolisanog haosa, na scenu, nastavlja Kalistratov, stupa agresor koji uz pomoć avijacije, specijalnih snaga, pripremljenih dobrovoljačkih snaga ili onih iz privatnih vojnih kompanija, pruža podršku opoziciji. Hibridni rat se prema Kalistratovu vodi u periodu koji se ne može u čistom obliku svrstati niti u ratni, niti u mirnodopski. Prema njegovom shvatanju, hibridni rat može da se podeli na tri vrste/tipa. U prvom tipu, tzv. peta kolona dugo vremena priprema tlo za spoljnu agresiju koja se sprovodi pod izgovorom humanitarnih ciljeva, preko ograničene primene vojne sile. Drugi tip se odnosi na situaciju kada agresor za kratak period razori državnu infrastrukturu i tuđu armiju, dok tzv. peta kolona obezbeđuje nesmetano ovladavanje teritorijom države-žrtve. Treću vrstu predstavlja situacija kada agresor i tzv. peta kolona deluju sinhronizovano i dosledno prilikom realizacije svojih ciljeva, a agresorova primena oružanog nasilja dostiže maksimum (Калистратов 2017). U drugoj i trećoj vrsti hibridnog rata koje je formulisao Kalistratov, može se opet

delimično prepoznati praksa iz Aprilskog rata 1941. godine, pa stoga njegova tipologija ne može da se prihvati kao posebno inovativan doprinos fondu znanja vojnih nauka.

Problem koji je ruskim autorima posebno interesantan za analizu, uzimajući u obzir i sadržaj referata generala Gerasimova, jeste da li tzv. obojene revolucije – (ne)nasilni prevrati i promene političkih režima sa nižim intenzitetom nasilja – spadaju u kategoriju hibridnog rata i rata uopšte. Budući da su u obojenim revolucijama uglavnom obarani režimi koji su u spoljnoj politici negovali dobre odnose sa Moskvom (npr. u Ukrajini 2014. ili Jermeniji 2018), i da se često među ruskim publicistima i naučnicima spekuliše o ljudskom, materijalnom i idejnom potencijalu za izvođenje takvog prevrata i u samoj Rusiji (što nije neobično s obzirom na rusku revolucionarnu tradiciju), očigledno je da takvo pitanje/izazov poseduje aktuelnost i značaj za rusku vojnu misao.²

Za Aleksandra Bartoša tzv. obojene revolucije predstavljaju početnu etapu destabilizacije situacije u jednom društvu. Prema njemu, one sve više stižu formu oružane borbe i razrađuju se prema pravilima vojne veštine, ali i pored toga, on zaključuje, da su one ustrojene na nevojnim načinima postizanja političkih i strategijskih ciljeva, koji u nizu slučajeva po efikasnosti značajno nadmašuju vojna sredstva (Бартош 2016). Drugim rečima, Bartoš sugeriše da tzv. obojene revolucije sve više imaju/stižu dvojnju prirodu – u planiranju, razradi i pripremi, parcijalno se oslanjaju na znanja ratne veštine (taktike, operatike i strategije), dok je u pogledu upotrebljenih metoda/sredstava naglasak na nenasilju ili minimalnom nasilju. Ipak, on ne smatra da tzv. obojene revolucije spadaju u hibridni rat jer u jednom svom radu navodi, da ukoliko u nekim kraćim rokovima obojena revolucija ne postigne svoj cilj, može da se u određenoj etapi konflikta realizuje prelaženje na vojne mere otvorenog karaktera, što predstavlja naredni stepen eskalacije, odnosno dovodi konflikt na novi nivo – nivo hibridnog rata (Бартош 2016). U radu od 2018. godine, Bartoš hibridne ratove i obojene revolucije nedvosmisleno tretira kao dve odvojene/različite vrste konflikata. Dok se kod hibridnih ratova strategija temelji na kompleksnom korišćenju vojnih i nevojnih instrumenata, strategija tzv. obojenih

² Tokom svih „perioda“ vladavine Vladimira Putina, dakle, i za vreme nesumnjive konsolidacije i prosperiteta Ruske Federacije (do 2008), i tokom godina stagnacije (do 2014), i u razdoblju pojačane konfrontacije sa Zapadom i unutrašnje krize (od 2014. pa nadalje), u Ruskoj Federaciji se pojavljivala literatura o mogućoj revoluciji i prevratu u državi. Na primer: Михаил Делягин, *Революция в России: когда, как, зачем*, Новости, Москва, 2007; Алексей Кунгуров, *Будет ли революция в России?*, Алгоритм, Москва, 2012; Центр научной политической мысли и идеологии, *Ждет ли Россию революция? Материалы научно-экспертной сессии (семинара)*, Наука и политика, Москва, 2016.

revolucija uključuje sistem političkih, socijalno-ekonomskih, informativno-ideoloških i psiholoških mera dejstvovanja na svest stanovništva, pripadnika organa reda i oružanih snaga sa ciljem podrivanja vlasti uz provociranje akcija masovne građanske neposlušnosti, svrgavanja vlasti i prevođenja države pod spoljnu upravu (Бартош 2018).

U Bartoševim razmatranjima i u shvatanjima drugih savremenih ruskih istraživača preovlađujuće je mišljenje da su političko-socijalne turbulencije u zemljama koje su zadesile tzv. obojene revolucije skoro isključivo plod delovanja eksternih aktera (obaveštajnih službi, oružanih snaga, diplomatske mreže zapadnih država), dok se istovremeno veoma zanemaruje splet njihovih subjektivnih i objektivnih slabosti, koji u stvari predstavlja preduslov ili inkubator za unutrašnje prevrate/pučeve. Takav vid sagledavanja, skoro jednodimenzionalan, često umanjuje vrednost sadržaja njihovih inače interesantnih radova, dosta dobro potkrepljenih domaćom (ruskom) i inostranom naučnom i stručnom literaturom.

Ako bi se ova dva fenomena – hibridni rat i tzv. obojena revolucija – sagledavala iz ugla teorije o konfliktima poznatog francuskog polemologa Gastona Butula (Gaston Bouthoul), tzv. obojene revolucije mogle bi da predstavljaju prelaz između infrakonflikata (sukoba u kojima se nasilje ne manifestuje, na primer mirni štrajkovi) i mikrokonflikata (u njima je nasilje ograničeno – lokalno je i kratkog trajanja, i očitava se kroz incidente, akcije terorista ili gerile), dok bi hibridni ratovi mogli da budu prelaz između mikrokonflikata i makrokonflikata (velikih oružanih sukoba bilo između država bilo unutar jedne države) (videti o tipologiji konflikata: Bouthoul & Carerre 1977, 112–113).

Svakako, pored Bartoša i Kalistratova, mnoštvo drugih ruskih autora se bavilo problemom hibridnog rata, ponajviše kroz poduhvate njegovog definisanja, analize i komentaranja. Zbog ograničenog prostora ovog rada nije moguće da se opusu svakog od njih posveti dužna pažnja. Ipak, treba takođe da se spomene da ima i ruskih autora koji osporavaju koncept hibridnog rata, smatrajući da je on nepotreban izraz povodljivosti za zapadnim trendovima, uopšten i rasplinjen, odnosno neupotrebljiv za naučno istraživanje. Na primer, doktor filozofskih nauka Jurij Peršin (Юрий Першин) smatra da pojam hibridnog rata podseća na nekakvu hrpu/skladište (*напоминает некую свалку или склад*) na koju/koje vojni teoretičari, i ne samo oni, stavljaju sve ono što ulazi u polje njihove teoretizacije konfrontacije u kojoj se našle zemlje Evrope, SAD, Rusija i Kina (Першин 2019). Po njemu, pojam hibridnog rata je kišobranski (*оказывается зонтичным*) jer njegov „kišobran” može da zaprimi sve što se pod njega stavi. Peršin takođe smatra, poput Bartoša, da je hibridnost, odnosno to što zaraćene strane pribegavaju primeni svih mogućih sredstava koje imaju na raspolaganju, svojstvo svakog oružanog konflikta (rata), i da baš zato za pojmom hibridnog rata nema potrebe, odnosno da je

sintagma „hibridni rat“ tautološka (Першин 2019). Ovde se primećuje interesantna činjenica da dvojica istraživača – Bartoš i Peršin – na osnovu teze oko čijeg sadržaja su i jedan i drugi saglasni (hibridnost je svojstvo svakog oružanog sukoba), razvijaju dva sasvim suprotna zaključka. Dok su za Bartoša sadržinsko šarenilo i nedovoljna preciznost pojma hibridnog rata svojevrсни istraživački izazov, odnosno povod za rad na njegovoj pojmovnoj nadgradnji, za Peršina upravo takve odlike pojma upućuju na zaključak o besplodnosti njegove upotrebe i uzaludnosti dalje operacionalizacije.

Mada se u savremenoj ruskoj vojnoj literaturi, pre svega radovima u naučnim časopisima, ali i kroz monografije, posvećuje znatna pažnja hibridnim ratovima, i mada u njima ima vrednih saznanjnih doprinosa, ovi ratovi još uvek nisu teorijski i konceptijski do kraja normirani odnosno artikulisani. Pored toga, u ruskim institucijama, poput Ministarstva odbrane i Generalštaba, postoji oklevanje da se ova sintagma u potpunosti ozvaniči kroz doktrinarna dokumenta. Jedan od razloga se možda krije i u tome što je u zapadnim političkim, akademskim i vojnim krugovima teza da Rusija već godinama vodi hibridni rat protiv pojedinih članica NATO-a ili aspiranata za ulazak u njega postala opšte mesto. Svako uvođenje te sintagme u zvanična dokumenta Ruske Federacije moglo bi da se protumači kao posredno priznanje opravdanosti navedene teze. Predstojeće godine pokazaće da li je u pitanju bio samo pomodan termin, odnosno koncepcija u trendu, što se dešavalo sa nekim ranijim sintagmama u vokabularu vojnih nauka, ili je reč o teoriji odnosno praksi koja će biti prisutna i dominirajuća i tokom narednih decenija, odnosno na duži rok, što bi značilo da misaoni rad na formulisanju sadržaja i oblika hibridnog rata nije bio uzaludan, već naprotiv, opravdan i koristan.

Zaključak

Nesumnjivo je da je general armije Valerij Gerasimov od dolaska na funkciju načelnika Generalštaba Oružanih snaga Ruske federacije (uskoro bi trebalo da bude penzionisan) postavio markantan putokaz ruskoj vojnoj nauci, pre svega istraživačima koji se bave ratovodstvom i strategijom, u pravcu nove, svestrane i detaljne analize fenomena rata u 21. veku, i eventualnog redefinisanja njegovog pojma. Povodom toga, organizovano je više naučnih konferencija od kojih su najznačajnije bile one pod pokroviteljstvom Akademije vojnih nauka – nevladine organizacije koja okuplja značajan broj istraživača i autora koji naučnim i stručnim doprinosima razvijaju najrazličitija znanja koja mogu biti relevantna za odbranu Ruske Federacije (general Gerasimov je 25. decembra 2020. godine izabran za predsednika Akademije vojnih nauka). Pored toga, u ruskoj vojnoj naučnoj i

stručnoj periodici objavljen je veliki broj radova čiji su se autori, u celini ili makar delimično, bavili upravo istraživačkim problemima koje je u svojim referatima markirao general Gerasimov.

Kada je reč o formulisanju sadržaja i obima pojma rata, primetno je da se ruski istraživači uglavnom pridržavaju tradicionalnog pristupa koji u središte stavljaju oružanu borbu kao dominantan sadržaj tog pojma. Svi ostali sadržaji – politička, informaciona, ekonomska borba, itd. – iako takođe neizostavni u savremenim oružanim sukobima, ipak su sekundarnog karaktera u odnosu na oružanu borbu, mada se u savremenoj ruskoj vojnoj misli priznaje da udeo i značaj tih „pratećih” sadržaja u savremenim oružanim sukobima raste. Pojam oružane borbe je ruskim autorima poslužio i kao svojevrsni graničnik pomoću kojeg je delimitiran obim pojma rata naspram drugih pojmova sličnog sadržaja. Na temelju te granice, pojedini autori su izvršili i deobu pojma rata, odnosno izveli su klasifikaciju/ tipologiju ratova.

Pokušavajući da odgovore na poziv generala Gerasimova da se izučavaju okolnosti izbijanja i specifičan tok razvoja tekućih oružanih konfikata u svetu, pojedini ruski istraživači su se detaljnije bavili tzv. hibridnim ratovima, koji su se, po mnogim mišljenjima na Zapadu i u samoj Rusiji, najeksplicitnije manifestovali u Siriji i Ukrajini. Čini se da je na pokušaju teorijskog uobličavanja koncepta hibridnog rata došlo u savremenoj ruskoj vojnoj misli do delimičnog pomirenja klasičnog pristupa u poimanju rata – u vidu teze o ključnom prisustvu oružane borbe u njemu – i novijih shvatanja, pre svega sa Zapada, koja naglasak stavljaju na nevojne metode i sredstva dejstvovanja. Ipak, usled svoje širine i polivalentnosti, odnosno postojanja mnoštva opravdanih i mogućih značenja, kao i mogućih nepoželjnih političkih implikacija, npr. u vidu kompromitacije spoljnopolitičkog nastupa Ruske Federacije, pojam hibridnog rata – iako znatno prisutan u razmatranjima savremenih ruskih autora – ipak nije sasvim prihvaćen niti u naučnim krugovima, niti u vojnom ili državnom establišmentu Rusije. U stvari, on se u svakodnevnom diskursu ruske politike i medija najčešće koristi zarad opisivanja i kvalifikovanja postupaka Zapada prema Rusiji. To isto, skoro simetrično, čine i zapadni mediji i vojno-politički krugovi kada govore o ruskoj spoljnoj politici. Tako se ispostavilo da ova sintagma, bar za sada, najbolje služi kao instrument propagandne konfrontacije.

Bibliografija

Бартош, Александр. 2016. „Гибридная война как возможный катализатор глобального конфликта”. *Вопросы безопасности* (4): 41–53. DOI: 10.7256/2409-7543.2016.4.19958.

- Бартош, Александр. 2017а. „Смыслы гибридной войны”. *Вестник Академии военных наук* 59(2): 165–172.
- Бартош, Александр. 2017б. „Парадигма гибридной войны”. *Вопросы безопасности* (3): 44– 61. DOI:10.25136/2409-7543.2017.3.20815.
- Бартош, Александр. 2018. „Трансформация современных конфликтов”. *Вопросы безопасности* (1): 1–18. DOI: 10.25136/2409-7543.2018.1.22294.
- Bouthoul, Gaston and Carrere, Rene. 1977. *El desafio de la guerra (1740-1974): Dos siglos de guerras y de revoluciones*, Madrid: EDAF.
- Дворников, Александр. 2018. „Штабы для новых войн”. 23 июля 2018, <https://vpk-news.ru/articles/43971>. Pristupljeno: 21/01/2021
- Чекинов, Сергей, & Богданов, Сергей. 2017. „Эволюция сущности и содержания понятия, война в XXI столетии”, *Военная мысль*, (1): 30-43
- Galeotti, Mark. 2018. “I’m Sorry for Creating the ‘Gerasimov Doctrine’”, *Foreign Policy*, March 5, 2018, <https://foreignpolicy.com/2018/03/05/im-sorry-for-creating-the-gerasimov-doctrine/> Pristupljeno: 22/01/2021
- Герасимов, Валерий. 2013. „Основные тенденции развития форм и способов применения ВС, актуальные задачи военной науки по их совершенствованию”. *Вестник Академии военных наук*, 42(1): 24-29.
- Герасимов, Валерий. 2017. „Мир на гранях войны”. 13 марта 2017. <https://vpk-news.ru/articles/35591>. Pristupljeno: 22/01/2021
- Герасимов, Валерий. 2019. „Генштаб планирует удары” . 11 марта 2019. <https://www.vpk-news.ru/articles/48913>. Pristupljeno: 15/02/2021
- Герасимов, Валерий. 2018. „Влияние современного характера вооружённой борьбы на направленность строительства и развития Вооружённых Сил Российской Федерации. Приоритетные задачи военной науки в обеспечении обороны страны”. *Вестник Академии военных наук*, 63(2): 16-22.
- Герасимов, Валерий. 2019. „Генштаб планирует удары”. 11 марта 2019. <https://www.vpk-news.ru/articles/48913>. Pristupljeno: 15/02/2021
- Гулин, Василий. 1997. „О новой концепции войны”. *Военная мысль*. 2(3-4): 13-17.
- Janković, Slobodan. 2020. “The South and East Mediterranean Power Struggle: Cases of Libya and Syria”. *The Review of International Affairs*, LXXI, (1178): 79–97
- Калистратов, Александр. 2017. „Война и современность”. *Армейский сборник*, (7): 5-15.

- Копытко, Василий. 2017. „К вопросу о сущности войны“. *Вестник Академии военных наук*, 58(1): 19-21.
- Korać, T. Srđan. 2020. "The Late Modern Warfare and Controversies of Non-Lethality". *The Review of International Affairs*, LXXI, (1180): 5-26. DOI: https://doi.org/10.18485/iipe_ria.2020.71.1180.1
- Mikić, B. Slobodan. 2006. *O ratu*. Novi Sad: Prometej.
- Nikolić, Nebojša. 2017. „Neograničeni rat – kineska percepcija savremenog ratovanja“. *Vojno delo*. (6): 293-303. DOI: 10.5937/vojdelo1706293N.
- Першин, Юрий. 2019. „Гибридная война: много шума из ничего“. *Вопросы безопасности*. (4):78-109. DOI: 10.25136/2409-7543.2019.4.30374
- Попов, Игорь. 2013. „Матрица войн современной эпохи“. 22.03.2013. https://nvo.ng.ru/concepts/2013-03-22/7_matrix.html Pristupljeno: 22/01/2021
- Попов, Игорь, & Хамзатов, Муса. 2018. *Война будущего: Концептуальные основы и практические выводы. Очерки стратегической мысли*. 3-е изд. Москва: Кучково поле.
- Сержантов, Александр. 2013. „Современное понимание сущности и содержания войны“. *Вестник Академии военных наук*. 43(2): 20-23.
- Šešić, Bogdan. 1974. *Osnovi metodologije društvenih nauka*. Beograd: Naučna knjiga.
- Тюшкевич, Степан. 2017. *О законах войны: вопросы военной теории и методологии*. 2-е изд. Москва: Проспект
- Владимиров, Александр. 2012. „О современном понимании войны“. 2 марта 2012. http://www.kadet.ru/lichno/vlad_v/Doclad20120302.htm Pristupljeno: 22/01/2021
- Военная доктрина Российской Федерации. 2014. <http://static.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf> Pristupljeno: 22/01/2021
- ВЭС – *Военный энциклопедический словарь*. 1983. Москва: Министерство обороны СССР, Институт военной истории.
- ВЭ – *Военная энциклопедия, том 2*. 1994. Москва: Военное издательство.
- Чекинов, Сергей, & Богданов, Сергей. 2017. „Эволюция сущности и содержания понятия ,война в XXI столетии“, *Военная мысль*, (1): 30-43
- Qiao, Liang, and Wang, Xiangsui. 2020. *Unrestricted Warfare. China's Master Plan to Destroy America*. Panama City: Pan American Publishing Company.

Nebojša VUKOVIĆ

**CONCEPTUALISATION OF THE PHENOMENON OF WAR
IN CONTEMPORARY RUSSIAN MILITARY THOUGHT:
GENERAL GERASIMOV'S CONTRIBUTION**

Abstract: The paper conducts research on the understanding of war in Russian military thought from 2013 to 2019, during which time General of the Army Valery Gerasimov was (and still is) the Chief of the General Staff of the Armed Forces of the Russian Federation. Also, the subject matter of the research study is his personal stimulus to the intensification of the studies of the nature, character, physiognomy and types of contemporary war in the Russian military-scientific community, as well as the theoretical results obtained by Russian authors in that particular field in recent years. Essentially, the research effort made by the author of this paper focuses on the analysis of the formulations used by Russian authors to explain/define the content and scope of the term “war”, as well as the interpretation of the typology of wars devised by some of them. A special reference has been made regarding the understanding of the so-called hybrid war in contemporary Russian military thought. For the purpose of the analysis, studies/monographs or scientific papers published in eminent Russian military scientific or professional journals by the relevant authors (most frequently retired military personnel, primarily those with the rank of colonel or general) from the Armed Forces of the Russian Federation were chosen. The research results presented in this paper can be useful to domestic political science, i.e., to the system of military sciences, in the sense of enriching the types of knowledge with respect to the comprehension of war and the potential commencement of the fundamental (according to their essence, partly philosophical) research studies dealing with that topic.

Keywords: Russian military thought, concept of war, typology of wars, hybrid war, armed struggle.